

Rural professions versus urban professions: socio-professional determinisms and marital options in Crisana (second half of the 19th century - beginning of the 20th century)

Brie, Mircea

Preprint / Preprint

Sammelwerksbeitrag / collection article

Empfohlene Zitierung / Suggested Citation:

Brie, M. (2010). Rural professions versus urban professions: socio-professional determinisms and marital options in Crisana (second half of the 19th century - beginning of the 20th century). In I. M. Balog, R. Gräf, & I. Lumperdean (Eds.), *Relația rural-urban: ipostaze ale modernității* (pp. 1-19). Cluj-Napoca: Presa Univ. Clujeană. <https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:0168-ssoar-329974>

Nutzungsbedingungen:

Dieser Text wird unter einer CC BY-SA Lizenz (Namensnennung-Weitergabe unter gleichen Bedingungen) zur Verfügung gestellt. Nähere Auskünfte zu den CC-Lizenzen finden Sie hier: <https://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/deed.de>

Terms of use:

This document is made available under a CC BY-SA Licence (Attribution-ShareAlike). For more Information see: <https://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0>

Profesiuni rurale versus profesiuni urbane. Determinismele socio-profesionale și opțiunile maritale în Crișana (a doua jumătate a secolului XIX – începutul secolului XX)

Mircea BRIE

Rural Professions versus Urban Professions. Socio-professional Determinisms and Marital Options in Crisana (second half of the 19th century – beginning of the 20th century)

Abstract. *The socio-professional element in marital options was extremely reduced taking into account that we have considered a rural area almost in its entirety. At the end of the 19th century and the beginning of the 20th century, this world used to have a strong traditional propensity with a low number of professional options, as most inhabitants were mainly involved in agriculture. As a consequence, when speaking about the socio-professional determinism in choosing a marriage partner, we have to take into account the fact that most youth getting married had mostly rural professions. On the other hand, the socio-professional element was more active in urban area and in the environment dominated by Roman-Catholic or Reformed population.*

The social and professional status undoubtedly had an important role in achieving and settling a family despite the reduced number of options. Personal emancipation and socio-professional status had a determining influence on choosing a partner. The phenomenon was more obvious in the city and towards the beginning of the 20th century in other rural places, where the traditional left room to a process of socio-economic modernisation under the influence of the increasing number of non-agricultural activities. As one can easily anticipate, these changes led to new mental perceptions and hence to a new reaction of the community. Deep changes could be noticed as this area joined an economic circuit leading to new mutations in several economic sectors. Economic development and the spreading of non-agricultural activities associated to urban development whose influence was ever growing entailed changes in family relations. There were also mutations in family relations, domestic group and household resources. These changes were not yet visible in all places in the region: some were still anchored in the traditional where the new had a hard time to penetrate, while major changes on the level of the collective mental could not be seized during the time we analysed.

The large scale analysis of the phenomenon has led to the conclusion that where there were better socio-professional options, their determinism on marriage could be identified as highly important. How can we determine the way in which the socio-professional element influenced marriage? To what extent a young man with a superior social and professional status had more marital options? To what extent other “constraints” (confession, ethnîe, civil status, age, etc.) were less important when facing strong socio-professional determinism? More precisely, was a man with a superior socio-professional status wanted by many young women despite old age, his civil status as a widower or a divorcee, of if he had a different confession or ethnîe? To identify the mechanism of this determinism, we suggest a more complex analysis where the socio-professional element should be corroborated with other marriage determinisms or constraints. From these premises, we will attempt to make a methodological analysis of the socio-professional status from three points of view: ethno-confessional element, civil status and age of partners.

La sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea societatea din spațiul Crișanei era una de factură tradițională, opțiunile profesionale fiind și ele puține la număr, majoritatea locuitorilor ocupându-se de agricultură. Ca urmare a acestei situații, atunci când discutăm despre determinismul socio-profesional în alegerea unui partener de căsătorie, trebuie

să ținem cont că majoritatea tinerilor ce se căsătoreau aveau profesii rurale¹. Pe de altă parte, componenta socio-profesională este mai activă în mediul urban și în mediul unde predomină populația romano-catolică sau reformată. În ciuda opțiunilor foarte reduse credem că determinismul socio-profesional a avut totuși o importanță deosebită. Statusul social și cel profesional fără îndoială că au avut un rol important în realizarea și întemeierea unei familii.

Analiza la scară largă a fenomenului a condus la concluzia că, acolo unde au existat opțiuni socio-profesionale mai bune, determinismul acestora asupra căsătoriilor poate fi identificat ca fiind unul deosebit de important. Cum putem determina modul în care a acționat componenta socio-profesională asupra căsătoriei? În ce măsură un tânăr cu un statut social și profesional superior avea mai multe opțiuni maritale? În ce măsură alte „constrângeri” (confesiunea, etnia, starea civilă, vârsta, etc.) erau mai puțin importante în fața unui puternic determinism socio-profesional? Mai precis, un bărbat cu un statut socio-profesional superior era dorit de numeroase tinere în ciuda unei vârste înaintate, a unei stări civile de văduv sau divorțat, ori în cazul în care acesta avea o altă confesiune sau etnie? Pentru identificarea mecanismului acestui determinism propunem o analiză mai complexă, în care factorul socio-profesional să fie coroborat cu alte determinisme sau constrângeri ale căsătoriilor.

Plecând de la aceste premise, vom încerca în cele ce urmează să facem o analiză a statutului socio-profesional pe următoarele direcții: în raport cu factorul etno-confesional, cu starea civilă și vârsta partenerilor.

1. Determinismul socio-profesional în raport cu factorul etno-confesional

În urma analizei făcute asupra determinismelor confesionale și etnice s-a ajuns la concluzia că acestea au fost în măsură să influențeze comportamentul marital al tinerilor din această regiune. În studiul nostru coroborat asupra determinismului socio-profesional și asupra factorului etno-confesional, dorim să surprindem eventualele deviații cauzate de statutul social și profesional. Cu alte cuvinte, accepta mai ușor un tânăr să treacă peste diferențele etnice și confesionale dacă partenerul său avea o stare socială mai bună sau un statut profesional superior?

Luând în discuție cazul *căsătoriilor mixte din parohiile greco-catolice*, pe care le-am descoperit în urma rapoartelor și registrelor parohiale de stare civilă din perioada 1860-1910, putem avea o imagine clară și de ansamblu asupra acestui fenomen. Din aceste documente

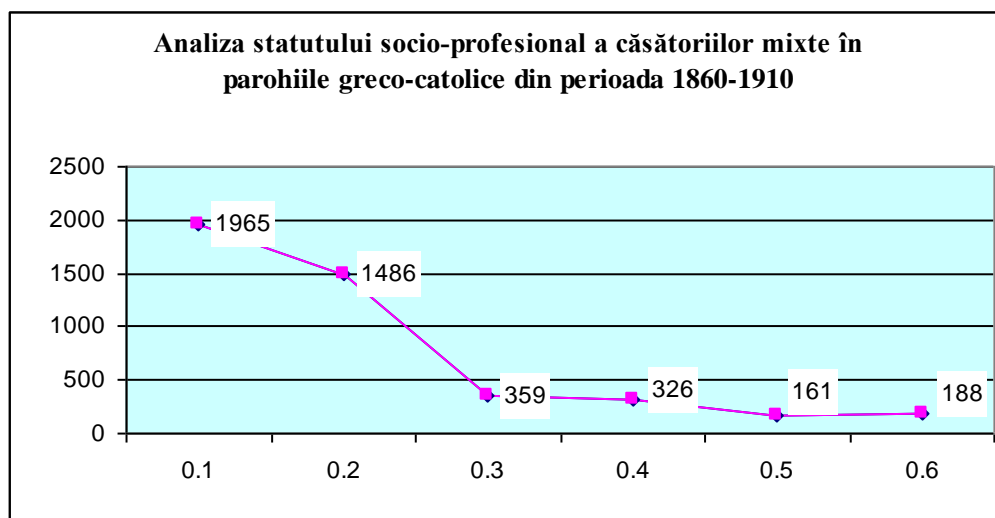
¹ Metodologic, în evaluarea determinismelor socio-profesionale am procedat la o împărțire în șase categorii a profesiunilor pe care le avem consemnate în documente și anume:

- a. profesii rurale: 0.1 – cei ce apar în documente la categoria: coloni, zilieri, plugari, etc.; 0.2 – cei ce apar sub denumirea de: agricultori, grădinari, economi, considerând că reprezintă țărani cu pământ de peste 3 ha;
- b. profesii urbane: 0.3 – cei ce reprezentau categoriile servile ale orașului, aici intrând în principal servitorii; 0.4 – cei ce sunt legați de lumea meșteșugărească: zidari, calfe de făurari, tâmplari, cismari, clopotari, etc.; 0.5 – cei ce sunt orientați spre profesii moderne, cu caracter industrial: lucrători la calea ferată, etc.; 0.6 – cei ce ar putea reprezenta elita economică, administrativă și culturală a localităților din acea vreme: învățători, lucrători la fisc, vameși, cârciumari, avocați, fotografi, etc.

arhivistice am descoperit statutul socio-profesional pentru 4.485 de familii mixte inter-confesional proaspăt încheiate². Este foarte clar însă (datorită curențelor surselor de documentare) că nu am putut reconstitui acest statut în cazul tuturor tinerilor ce se căsătoresc. La nivelul întregii perioade situația se prezintă în felul următor:

Statut socio-profesional	0.1	0.2	0.3	0.4	0.5	0.6
Număr cazuri	1.965	1.486	359	326	161	188
Pondere	43,81%	33,13%	8,0%	7,26%	3,58%	4,19%

Surse: Arhivelor Naționale Direcția Județeană Bihor (în continuare A.N-D.J. BH),
Fondul Episcopiei Greco-Catolice Oradea (Rapoartele parohiale de stare civilă).

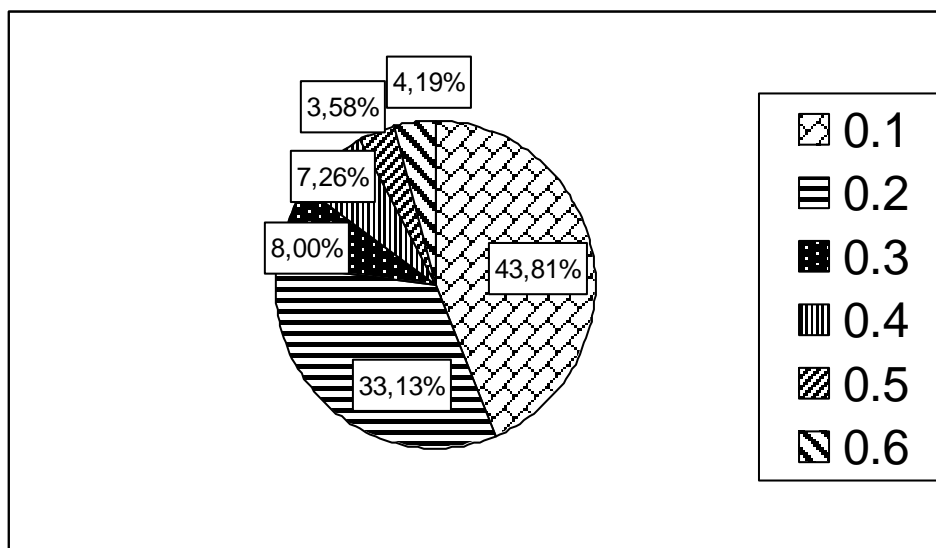

Surse: A.N-D.J. BH, *Fondul Episcopiei Greco-Catolice Oradea*
(Rapoartele parohiale de stare civilă).

Ponderea ridicată a primelor două categorii este normală, în condițiile în care avem în vedere un spațiu rural aproape în exclusivitate. Cum am mai arătat, acest spațiu, la cumpăna dintre secolele XIX – XX, adăpostea o lume de factură tradițională. Deși ne aflăm într-un spațiu unde mica proprietate este destul de numeroasă, surprinde numărul mare al tinerilor care se căsătoreau și nu aveau deloc pământ (ei lucrau totuși în agricultură ca zilieri).

Analiza ponderii componentelor socio-profesionale

² Ioan Horga, Mircea Brie, „Câteva repere ale unor tendințe de istorie socială în nord-vestul României în a doua jumătate a secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea: căsătoriile mixte”, în vol. *Noi perspective asupra istoriei sociale în România și Franța*, studii reunite de Alexandru-Florin Platon, Cristina Oghină-Pavie și Jacques-Guy Petit, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 2003, p. 198

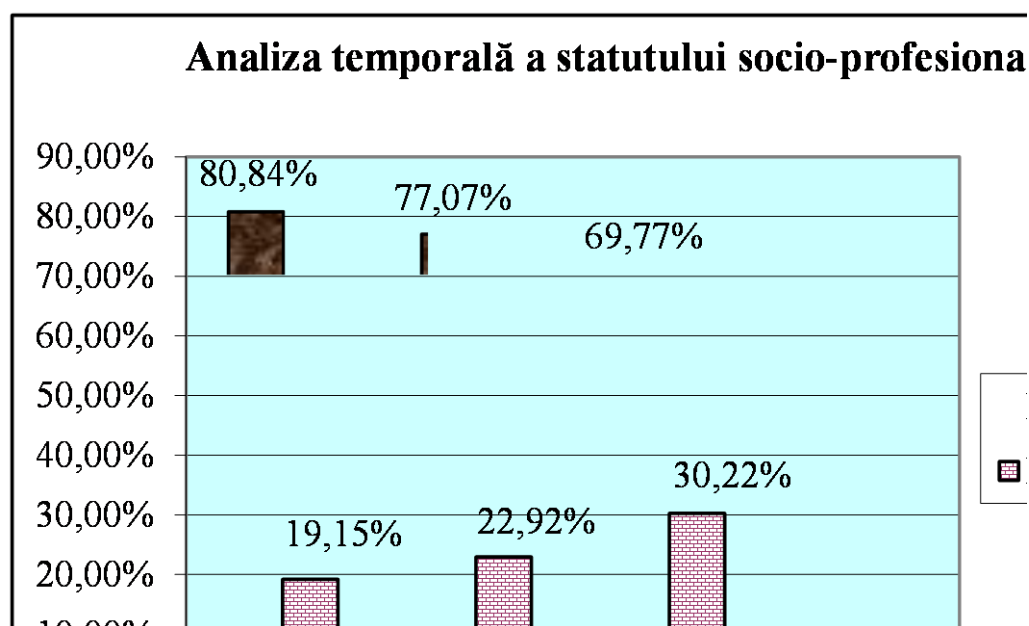
Surse: A.N-D.J. BH, *Fondul Episcopiei Greco-Catolice Oradea*
(Rapoartele parohiale de stare civilă).

Majoritatea căsătoriilor se fac, cum s-a mai spus, între tineri ce au profesii rurale. Cea mai mare parte a tinerilor ce au astfel de profesii nu încercau să atingă prin căsătorie un status social superior. Din totalul tinerilor la care am descoperit statutul socio-profesional, 76,94% au profesii rurale și doar 23,05% au profesii cu caracter urban (grupele 0.3 – 0.6)³.

Urmărind acest fenomen de-a lungul perioadei pe care am luat-o spre cercetare, putem constata faptul că frecvența căsătoriilor ce implicau un tânăr cu statut socio-profesional mai ridicat este cu trecerea timpului tot mai mare. Împărțind perioada aceasta în trei, avem următoarea situație:

	1860-1879		1880-1899		1901-1910	
Profesiuni rurale	878	80,84%	2.115	77,07%	441	69,77%
Profesiuni urbane	208	19,15%	629	22,92%	191	30,22%

³ *Ibidem*, p. 199

Surse: A.N-D.J. BH, *Fondul Episcopiei Greco-Catolice Oradea* (Rapoartele parohiale de stare civilă).

Concluziile pe care le putem trage sunt legate de anumite momente importante din această perioadă. După 1890, mulți tineri greco-catolici ajung la oraș, ei obținând aici un statut socio-profesional de invidiat pentru restul lumii rurale. Numărul căsătoriilor mixte, ce antrenează parteneri cu o poziție socială ce se încadrau nivelurilor 0.3-0.6, crește considerabil după 1900 semn că se produce o schimbare la nivelul mentalului colectiv.

Într-o proporție însemnată băieții greco-catolici cu o poziție socială ridicată sunt atrași spre căsătorii cu fete maghiare, dar și fetele greco-catolice aspiră spre un status social superior prin căsătorie. Ceea ce putem constata este faptul că puține căsătorii cu parteneri din nivelurile 0.3-0.6 se realizează între greco-catolici și ortodocși. Într-o proporție covârșitoare acestea se încadrează la nivelurile socio-profesionale 0.1-0.2 (profesiunile cu caracter rural)⁴.

Parcurgând cele patru categorii ale profesiunilor cu caracter urban se pot observa două aspecte. În majoritatea cazurilor fetele greco-catolice nu realizau (nu puteau aspira?!) căsătorii cu băieți ce aveau un status social mai ridicat decât cel oferit de statutul de servitor. În al doilea rând, se constată că bărbații români, care se bucurau de un status social important erau „vânați” pentru întemeierea unor căsătorii de către fetele maghiare, îndeosebi de către cele RC. Acest fenomen are cel puțin două explicații. Pe de o parte, pe măsura integrării românilor în civilizația industrială și în cea citadină, are loc o disoluție a spiritului comunitar care acționează ca factor determinant în opțiunile maritale. Pe de altă parte, pentru populația maghiară spectrul constrângerilor comunitare, mai ales în mediul urban era cu mult mai redus, prioritatea o capătă locul ocupat în ierarhia socio-profesională a societății. Nu în ultimul rând, în localitățile mai

⁴ *Ibidem*, p. 200

dezvoltate din punct de vedere industrial, ponderea populației maghiare era mai mare. Acest fapt a avut, în mod cert, o influență asupra opțiunilor maritale ale greco-catolicilor din aceste localități.

În **comunitățile ortodoxe** alteritatea etno-confesională a fost influențată de asemenea de starea socială și profesională a celor doi parteneri. Mulți tineri depășeau barierele etnice și confesionale atunci când realizau o căsătorie. Fenomenul avea o amploare și mai mare atunci când era asociat cu un puternic determinism socio-profesional.

Fenomenul acesta a fost mai puțin vizibil în parohiile din regiunile rurale tradiționale, unde s-au realizat de altfel foarte puține căsătorii mixte. Apoi, în aceste localități componenta socio-profesională era una foarte scăzută și datorită numărului foarte redus de opțiuni: marea majoritate a tinerilor având profesii rurale.

La oraș și în localitățile în care se pot observa germenii unei dezvoltări a sectoarelor economice neagricole identificăm o alteritate etno-confesională mai ridicată. Această alteritate a fost de numeroase ori asociată cu un puternic determinism socio-profesional.

Un elocvent exemplu este oferit de parohia ortodoxă Vașcău. Datorită prefacerilor economice din această localitate (tot mai mult își făceau simțită prezența activitățile cu caracter neagricol), profilul socio-profesional al populației era într-o continuă schimbare. Localitatea Vașcău atrăgea tot mai multe persoane (în special tineri) din satele învecinate, dar nu numai. În acest proces au fost antrenate persoane ce aparțineau altor grupuri etnice sau confesionale. Schimbările survenite între 1880 și 1900 în structura etno-confesională a populației credem că s-au datorat și acestui proces de concentrare a forței de muncă din regiune. Noii veniții, cel mai adesea tineri, așa cum am amintit, și nu de puține ori cu un statut socio-profesional superior, atrăgeau sau erau atrași (nevoiți fiind uneori) de tinerii ortodocși din această parohie. În perioada cercetată (1870-1910), în această parohie au fost încheiate 214 căsătorii (5,2 căsătorii/an). Dintre acestea 24 au fost căsătorii mixte inter-confesional (11,2%). O asemenea pondere a căsătoriilor mixte este destul de ridicată pentru o parohie ortodoxă în care nu exista o comunitate greco-catolică (spre care și-au dovedit înclinații comunitățile ortodoxe din alte localități). Mai mult, comunități greco-catolice nu sunt nici în satele învecinate (singura localitate din arealul protopopiatului cu o comunitate greco-catolică mai mare fiind Băița, situată la o distanță nu tocmai mică de Vașcău). Înclinațiile spre mariaje mixte (în special cu parteneri de confesiune RC) credem că se datorau, pe de o parte emancipării tinerilor din această localitate, iar pe de altă parte, determinismelor de natură socio-profesională. Acestea din urmă s-au dovedit suficient de puternice pentru a produce unele schimbări în comportamentul marital al tinerilor ortodocși din Vașcău (dar și din satele aflate în imediata vecinătate). Din totalul căsătoriilor mixte, 13 sunt cu parteneri RC (54,2%). O asemenea pondere a căsătoriilor pe linia O-RC s-a datorat fără îndoială

unor factori socio-profesionali. Într-o lume rurală tradițională, cum era aceea a satelor din această parte a Depresiunii Beiuș, un tânăr bărbat ce avea un venit, fie el un salariu infim, era privit ca făcând parte din „lumea bună” (chiar dacă era doar un servitor). Ca urmare era dorit de tinerele fete ce își propuneau să iasă din tradițional. Nu putem neglija nici faptul că în interiorul acestei comunități s-au produs unele mutații în comportamentul lumii rurale tradiționale românești. Acestea au fost introduse de conviețuirea comună, de extinderea activităților economice neagricole, ce ofereau locuri de muncă comune, etc. Apoi, se poate constata și dorința tinerilor români de a se emancipa prin căsătorie (comunitatea ortodoxă de aici, deși era suficient de numeroasă – fără a lua în calcul și satele vecine – pentru a asigura o piață maritală consistentă, apelează adesea la mariaje mixte). De altfel, analizând căsătoriile O-RC ne vom asigura de temeinicia acestor afirmații. Prima căsătorie ce implică un partener RC a fost încheiată în anul 1880 între un bărbat romano-catolic de 27 de ani din Băița, Ioan Frantz, ce lucra la „combinatul de fier” și Rosalia Weisen, o tânără ortodoxă de 19 ani din Vașcău⁵. În urma căsătoriei bărbatul din Băița s-a mutat în Vașcău. Anul următor, romano-catolicul Andrei Torthuber în vârstă de 29 de ani, notar în Vașcău, se căsătorește cu Lucreția Laurian, o tânără ortodoxă de doar 17 ani⁶. O altă căsătorie RC/O a fost încheiată în anul 1884, când un alt lucrător de la combinatul din localitate, Figule Marton, originar din Moneasa, în vârstă de 48 de ani, se căsătorește după ce a rămas văduv cu Maria Hangaciu, de 39 de ani, din Vărzarii de Sus, văduvă și ea (noua familie s-a stabilit după căsătorie în Vașcău⁷). În 1885, se căsătorește Tănase Dancu, de confesiune ortodoxă din Bărești, în vârstă de 23 de ani, ce era de profesie cojocar, cu Victoria Naincu, romano-catolică de 19 ani din Vașcău⁸. Tânăra soție își urmează soțul după căsătorie stabilindu-se în casa acestuia din Bărești. În anul 1888, se căsătoresc maestrul lăutar Stefan Culae (42 de ani) de confesiune ortodoxă și Benyr Borba (40 de ani) de confesiune romano-catolică, ambii din Vașcău⁹. Kis Peter-Pal, un cojocar romano-catolic din Beiuș se mută în anul 1898 în Vașcău în urma căsătoriei cu Nica Saveta, o tânără ortodoxă din această localitate¹⁰. Un alt RC, Steiner Imre (24 de ani) din Vașcău, de meserie fierar, își aduce ca soție pe Ana Baruția, o tânără ortodoxă de doar 16 ani din Bărești¹¹. În anul 1906 se încheie două asemenea căsătorii: prima îi are ca protagoniști pe Iuliu Mola (RC, originar din Șuștiu, în vârstă de 30 de ani, de profesie cioplitor de piatră) și Sofia Coroiu (O, din Bărești, în vârstă de 28 de ani), iar a doua pe Valeriu Bene (O, din Vașcău, în vârstă de 27 de ani, de profesie „maestru măsurător”) și Floriana

⁵ A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dos. 1408, 173

⁶ *Ibidem*

⁷ *Ibidem*, f. 174

⁸ *Ibidem*

⁹ *Ibidem*, f. 176

¹⁰ *Ibidem*, f. 182

¹¹ *Ibidem*. Această căsătorie a fost încheiată în anul 1901.

Todan (o tânără RC de doar 16 ani din Bărești)¹². O altă căsătorie din această categorie s-a încheiat în anul 1909: Paul Ankatya de 24 de ani, un cizmar RC din localitatea arădeană Cil, își ia de soție o tânără O din Bărești (Sofia Bartoși de 19 ani). Din totalul celor 13 căsătorii O-RC, doar 2 (în cazul uneia nu cunoaștem profesia bărbatului¹³) sunt căsătorii ce implicau parteneri ce se ocupau doar de agricultură¹⁴. Așadar, avem în imagine una din cele mai importante explicații ale unui fenomen, rar întâlnit în satele românești ortodoxe. Căsătoriile cu parteneri GC, 9 la număr (37,5%), sunt și ele antrenate în această transformare a profilului social și profesional. Majoritatea acestor căsătorii s-au făcut însă între țărani: 4 dintre cei 6 bărbați GC implicați în aceste mariaje erau plugari (3 din Băița și 1 din Beiuș)¹⁵. În ceea ce le privește pe cele 3 femei GC ce se căsătoresc cu bărbați ortodocși, doar una se căsătorește cu un bărbat ce avea o profesie neagricolă (era notar¹⁶). Mariajele O-GC nu par a avea, din perspectiva determinismelor socio-profesionale, o conotație mai deosebită decât cele intra-confesionale. Mai degrabă putem pune aceste mariaje pe caracterul redus al comunității GC, care era obligată să recurgă la mariaje mixte (în acest caz cu parteneri O). Totuși, remarcăm cele două căsătorii GC/O ce implicau bărbați GC cu profesie neagricolă și care se alătură căsătoriei dintre tânără greco-catolică și notarul ortodox. Prima dintre cele două căsătorii s-a încheiat la 22 august 1887, între Ioan Șandor (30 de ani) GC din Oradea, de profesie maistru într-o fabrică de mobilă și Hangiu Varvara (22 de ani), O din Bărești¹⁷. Perspectiva de a se muta la oraș (după căsătorie cei doi s-au stabilit la Oradea) o încântă pe tânără soție, acceptând astfel repede căsătoria cu bărbatul din Oradea. A doua, s-a încheiat la 27 mai 1894 între Mihai Trimie (văduv de 58 de ani, originar din Băița, dar angajat la „baia” din respectiva localitate) și Frențiu Sofia din Bărești, rămasă de asemenea văduvă (și se pare că avea cel puțin un copil în îngrijire), dar fiind mult mai tânără (26 de ani). În acest caz am fi tentați să spunem că statutul de mamă și văduvă o obligă pe tânără de 26 de ani să se căsătorească cu un muncitor ce avea un venit modest dar sigur, fără a mai ține cont de faptul că noul ei soț era cu 32 de ani mai vârstnic. Cele două căsătorii cu parteneri CH (una încheiată în anul 1902 de către o femeie ortodoxă și alta în 1906 de către un bărbat ortodox), la fel ca și căsătoriile O-RC trebuiau să aibă și alte condiționări, ori erau legate de anumite determinisme. Astfel de căsătorii nu erau normale printre membrii comunității ortodoxe din acest spațiu. Ele puteau fi apoi generate de caracterul extrem de redus al comunității reformate din spațiul

¹² *Ibidem*, f. 187

¹³ Aceasta a fost încheiată în anul 1910. *Ibidem*, f. 189

¹⁴ Acestea au fost încheiate în anii 1890 și 1910. Deși nu am reușit să stabilim cu exactitate, bănuim totuși că tânărul O ce se căsătorește în anul 1890 cu o fată RC provenea dintr-o familie de țărani români destul de înstăriți. *Ibidem*, dos. 1408, f. 170-190

¹⁵ *Ibidem*

¹⁶ Căsătoria aceasta se încheie în anul 1880 între Nicolae Grava de 32 de ani și Maria Ana Popoviciu de 24 de ani, ambii din Vașcău. *Ibidem*, f. 173

¹⁷ *Ibidem*, f. 176

apropiat localității Vașcău sau mai degrabă (așa cum s-a demonstrat) de dorințele de emancipare venite în principal din partea celor două tinere. În primul caz, consemnat în anul 1893, Todanu Alexandru (37 de ani), cârciumar în satul Bărești, se căsătorește cu Fleisches Sofia (20 de ani), originară din Sebiș (aceasta era de confesiune reformată). A doua căsătorie îl are ca protagonist pe fiul unui morar din Beiuș (de confesiune reformată) ce se căsătorește cu o tânără din Crișcior (după căsătorie se vor stabili în Bărești)¹⁸. În ambele cazuri determinismele socio-profesionale s-au dovedit a fi mai puternice decât constrângerile confesionale și etnice.

În parohia ortodoxă din Oradea pe parcursul perioadei cercetate (1880-1910) s-au încheiat un număr de 348 de căsătorii (11,2 căsătorii/an). Din totalul acestora, 162 de căsătorii au fost mixte inter-confesional (46,55%). O asemenea mare alteritate confesională prin căsătorie în această comunitate ortodoxă se datora credem, pe de o parte dimensiunii reduse a comunității ortodoxe în raport cu celelalte comunități din oraș, iar pe de altă parte emancipării personale și diluării tot mai evidente a percepțelor religioase la nivelul societății urbane. Oferim câteva exemple ale unor persoane cu stare socială bună ce au realizat căsătorii mixte în această parohie (aceste exemple sunt elocvente și sub raportul relației dintre determinismele socio-profesionale și cele ale vârstei partenerilor). În anul 1881, Marcu Andor (38 de ani) din Gepiu se căsătorește cu o romano-catolică din Beiuș, Maria Trummer (23 de ani). În anul 1884, George Marchișiu (45 de ani) din Craiva o ia de soție pe tânăra Elisabeta Magu (29 de ani) din Oradea. Doi ani mai târziu, în 1886, același George Marchișiu (acum de 47 de ani), după ce divorțase de Elisabeta, se căsătorește cu o femeie reformată și mai tânără pe nume Suzana Gyorfı (27 de ani). Mihai Balogh (47 de ani) din Ateaș se căsătorește în anul 1893 cu Carolina Csorsz (20 de ani), aceasta din urmă fiind de confesiune calvină. În anul 1895 romano-catolicul Ioan Cubanyi (69 de ani) din Oradea se căsătorește cu Ana Dima (27 de ani) din Pomezzeu. Continuăm această serie, mult mai numeroasă, cu prezentarea câtorva căsătorii în cazul cărora soția era mult mai vârstnică decât bărbatul. În anul 1889, un tânăr de 29 de ani, Teodor Lengyel din Suiug¹⁹ s-a căsătorit cu Iuliana Kovaciu (45 de ani), reformată din Carei. Un tânăr ortodox din Apateu, Ioan Szilagy (26 de ani) s-a căsătorit în anul 1897 cu Ecaterina Achim (49 de ani) din Oradea. În anul 1900, Ioan Iacov (25 de ani) din Cârpești o ia de soție pe Iuliana Farcaș (43 de ani) din Oradea²⁰. Cele două femei din Oradea s-au dovedit opțiuni bune pentru cei doi tineri sosiți la oraș, starea materială a femeilor cântărind mult în decizia celor doi tineri proaspăt instalați în Oradea.

În *comunitățile romano-catolice* s-au consemnat aceleași tendințe. Un exemplu ne este oferit de cazul parohiei Băița. Dezvoltarea mineritului din zona localității a condus la instalarea în sat a mai multor tineri (în principal bărbați). Din totalul căsătoriilor, 38,7% au implicat cel

¹⁸ *Ibidem*

¹⁹ Preotul din Oradea consemnează în dreptul acestuia că era „haiduc”.

²⁰ A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dos. 678, f. 31-60

puțin un partener ce avea domiciliul într-o altă localitate. Doar 5 din cele 14 căsătorii mixte au fost încheiate în interiorul localității. Cele mai multe dintre aceste căsătorii mixte au fost încheiate cu parteneri de confesiune reformată (5 cazuri). Urmău căsătoriile mixte încheiate cu partenerii de confesiune ortodoxă (4 cazuri), cele cu parteneri greco-catolici (3 cazuri) și cele cu parteneri evanghelici (2 cazuri). Urmărind distribuția confesională a acestor căsătorii mixte ajungem la concluzia că tinerii romano-catolici din această parohie nu manifestau o anumită atracție spre una sau alta dintre confesiuni. Sub influența „revoluției industriale”, populația din această localitate se emancipează, percepțiile religioase și etnice cunosc un proces de diluare. Chiar dacă numărul căsătoriilor cu CH este ridicat (comparativ cu ponderea acestei comunități), nu putem spune că există o atracție între cele două comunități. Mai degrabă punem aceste căsătorii pe seama atingerii pragului consangvinității în comunitatea reformată, care era obligată să recurgă la mariaje cu persoane de altă confesiune. O pondere ridicată au avut și căsătoriile mixte încheiate în parohia greco-catolică de aici. Tinerii GC s-au îndreptat și ei într-un mare număr spre mariaje cu tineri de confesiune RC. Așa cum am spus-o și atunci când am analizat parohia greco-catolică, în această localitate, dincolo de constrângerile etno-confesionale, determinismele socio-profesionale s-au dovedit a fi deosebit de importante în alegerea partenerilor la căsătorie. Preotul romano-catolic din localitate remarcă și el unele asemenea cazuri. La 24 iunie 1855, Laurentius Egerbenyi (47 de ani), având o „stare materială foarte bună” se căsătorește cu o tânără de doar 21 de ani (Catherina Mayer)²¹. La 4 august 1861, Carolus Varady (52 de ani) ce ocupa o funcție importantă în „exploatarea montană” se căsătorește cu mult mai tânăra Maria Bontek (22 de ani)²². Moștenirea soțului decedat o „ajută” și pe Catherina Fodor (30 de ani) să se căsătorească cu un bărbat mult mai tânăr, Antonius Schunh (23 de ani), asta cu toate că femeia rămăsese cu 3 copii din prima căsătorie²³. Exemplele pot continua. Iată deci, ne aflăm în fața unui sistem complex de constrângeri și determinisme, care acționau fie separat fie în același timp.

În *comunitățile reformatate* determinismul socio-profesional în raport cu constrângerile de natură confesională sunt mai greu de descoperit în condițiile unei alterități confesionale prin căsătorie foarte scăzute. Dincolo de aceasta, puținele căsătorii mixte (acolo unde au existat) au fost încheiate și datorită unor asemenea determinisme de natură socială sau profesională.

În parohia Ioaniș, pe parcursul perioadei 1860-1880 doar 3 căsătorii au fost mixte inter-confesional (7,3%). Niciuna dintre aceste căsătorii nu a fost încheiată cu tineri români. Două dintre aceste căsătorii s-au încheiat cu tineri RC (cel mai probabil de etnie maghiară), iar una cu un partener EV (posibil german). Aceste căsătorii inter-confesionale au apărut pe fondul

²¹ *Ibidem*, dos. 84, f. 35-36

²² *Ibidem*, f. 40-41

²³ *Ibidem*, f. 36-37

dimensiunii mici a comunităților evanghelice și romano-catolice din această regiune. Prima dintre aceste căsătorii s-a încheiat abia în anul 1870, ea avându-i ca protagoniști pe Tih Daniel, un reformat de 26 de ani din Ginta, și Horny Eleonora, o romano-catolică de 17 ani din Ioaniș²⁴. După căsătorie cei doi s-au mutat în Beiuș. Iată deci, avem în față o căsătorie asupra căreia s-au manifestat mai multe forme de constrângeri și determinisme: în primul rând ea este încheiată de către o fată romano-catolică din Ioaniș (căsătoria s-a încheiat în parohia reformată din Ioaniș!), iar apoi, după căsătorie soții s-au stabilit la Beiuș (componenta socio-profesională sau cea materială, deși nu cunoaștem amănunte concrete, posibil că a avut influențe semnificative în decizia de întemeiere a acestei căsătorii). Cea mai mare diferență de vârstă constatată la căsătoriile din această parohie – 33 de ani (căsătoria a fost încheiată la 13 ianuarie 1874 între Kuncseg Istvan de 49 de ani și Honka Ana, o tânără de doar 16 ani²⁵), a implicat tocmai bărbatul EV. Nu cunoaștem localitatea de origine a acestuia, doar că noua familie se instalează în Răbăgani, de unde era și soția sa.

În parohia Boiu, din cele 321 de căsătorii 12 (3,7%) au fost căsătorii mixte²⁶. Încalinație mai mare au dovedit tinerii reformați din Boiu spre parteneri de confesiune romano-catolică (7 din cele 12 căsătorii implicând tineri de această confesiune). Componenta etnică²⁷, dar și determinismul socio-profesional, a condus către aceste căsătorii mixte realizate în principal între parteneri din localități diferite. În 1866, un cojocar RC se căsătorește cu o tânără CH, ambii parteneri fiind din Boiu²⁸. La 28 februarie 1872, Marko Laszlo (27 de ani), un RC din Oradea, „mașinist” de profesie, se căsătorește cu Suranyi Sara (18 ani)²⁹. Căsătoriile cu parteneri ortodocși (4 cazuri) s-au încheiat în principal în interiorul localității (într-un singur caz a fost implicat un partener dintr-o altă localitate). Aceste căsătorii mixte s-au datorat mai degrabă atingerii pragului consangvinității în comunitatea românească ortodoxă din localitate. Trecând dincolo de constrângerile etnice și confesionale, aceste căsătorii au fost încheiate și pe fondul altor constrângeri și determinări. La 31 mai 1871, Sztana Konstantin (Stana Constantin), un ortodox rămas necăsătorit până la 40 de ani, de profesie „paznic de pădure”, s-a căsătorit cu Nagy Erzsebeth (32 de ani) rămasă văduvă după moartea primului soț³⁰. Cele 6 căsătorii mixte încheiate în parohia Sălacea sunt și ele influențate într-o anumită măsură de componenta socio-

²⁴ *Ibidem*, dos. 561, f. 29

²⁵ *Ibidem*

²⁶ *Ibidem*, dos. 140, f. 29-42; 141, f. 15-20; 142, f. 91-125

²⁷ O asemenea situație poate fi remarcată la nivel regional: enoriașii romano-catolici de etnie maghiară sunt preferați adesea de către reformați, chiar și atunci când existau și opțiuni spre parteneri protestanți (luterani, unitarieni). A se vedea Adelina Stoenescu, „Cununiile mixte în comunitățile catolice (latine și orientale) din Oradea între 1851-1918”, în Corneliu Pădurean, Ioan Bolovan (coord.), *Căsătoriile mixte în Transilvania. Secolul al XIX-lea și începutul secolului XX*, Editura Universității „Aurel Vlaicu”, Arad, 2005, p. 146

²⁸ A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dos. 142, f. 96-97

²⁹ *Ibidem*, f. 106-107

³⁰ *Ibidem*, f. 105-106

profesională. Printre aceste căsătorii se numără și cea încheiată la data de 7 septembrie 1868 între Keisris Layos (30 de ani) „gazdă mare” din Marghita și Torös Ida (22 de ani), o romano-catolică din Sălacea³¹.

Fără a fi hotărâtoare în ansamblul fenomenului alterității confesionale prin căsătorie, determinismele socio-profesionale s-au dovedit a fi foarte importante atunci când au fost asociate cu alți factori ce au exercitat constrângeri asupra celor doi parteneri. O asemenea realitate era dată tocmai de caracterul rural tradițional al activității majorității populației acestor așezări, și unde asupra puternicelor determinisme confesionale, cărora li se asociau și determinismele etnice, erau exercitate și presiunile de natură socio-profesională. E drept, în condițiile unei majorități rurale incontestabile și pe fondul unei diversități reduse a opțiunilor maritale, acțiunea acestor factori, determinanți în cazul a numeroase căsătorii, a fost puțin sesizabilă în ansamblul analizei asupra tuturor căsătoriilor reconstituite. Cu trecerea anilor, spre sfârșitul perioadei analizate, pe măsură ce componenta socio-profesională capătă o importanță tot mai mare (în contextul prefacerilor din mediul urban, dar nu numai) ponderea căsătoriilor născute din influența determinantă a unor factori de natură socio-profesională a fost tot mai vizibilă. Acest proces a fost favorizat și de diluarea celeilalte componente luate în discuție (componenta etno-confesională).

În *comunitatea luterană* din Oradea se confirmă comportamentul marital general al populației urbane. Asupra acestei comunități presiunea socio-profesională s-a dovedit a fi și mai puternică în raport cu determinismul etno-confesional, asta în primul rând datorită dimensiunii reduse a comunității evanghelice din orașul Oradea și din regiune în general.

2. Determinismul socio-profesional în raport cu starea civilă și vârsta celor doi parteneri

În raport cu starea civilă, determinismul socio-profesional s-a dovedit a fi în numeroase cazuri hotărâtor. Cele mai multe căsătorii s-au încheiat între parteneri ce erau la prima căsătorie. Relațiile dintre cei doi factori care au acționat asupra fenomenului marital pot fi identificate atunci când luăm spre dezbateră cazul căsătoriilor ce implicau parteneri văduvi sau divorțați.

Care era motivația unei căsătorii dintre un necăsătorit și un văduv sau un divorțat? Era determinismul socio-profesional prezent într-o astfel de relație? O persoană ce avea una dintre cele două stări civile, dar care avea un statut social și profesional mai bun, era mai avantajată de statutul său în comparație cu alte persoane (ce aveau aceeași stare civilă)? Sunt doar câteva dintre întrebările la care căutăm un răspuns. La fel ca și în cazul condiționărilor etno-

³¹ *Ibidem*, dos. 1050, f. 46-47

confesionale, dorim să facem precizarea faptului că majoritatea căsătoriilor s-au încheiat, indiferent de starea civilă, între parteneri ai căror ocupații se aflau în sfera lumii rurale.

Atunci când o persoană rămasă văduvă (bărbat sau femeie), dorea să încheie o nouă căsătorie trebuia să țină cont de contextul mental și de reacția comunității. În majoritatea localităților rurale, statutul de văduv era considerat unul inferior și ca atare posibilitatea încheierii unei căsătorii era condiționată de o serie de constrângeri. Prima reacție era aceea de a găsi un partener ce era de asemenea văduv. De cele mai multe ori interveneau însă și alți factori hotărâtori: dimensiunea pieței maritale (în localitățile mici, unde pragul consangvinității se atingea foarte ușor, cum a fost cazul mai multora analizate de către noi, văduvii se pot recăsători mult mai ușor comparativ cu localitățile mari în care piața maritală era suficientă în opțiuni cu persoane aflate la prima căsătorie), starea materială și socio-profesională a persoanei rămase văduve, religia, etnia, vârsta, numărul de copii rămași din căsătoria anterioară, percepția diferită asupra celor două sexe (femeilor rămase văduve sau necăsătorite, odată cu înaintarea în vârstă li se reduc mult mai repede opțiunile maritale decât bărbatului), etc. Toate acestea sunt în măsură să condiționeze sau să favorizeze realizarea unei căsătorii.

Analizând fenomenul marital prin prisma stării civile și a vârstei partenerilor constatăm, în marea majoritate a localităților, că persoanele văduve se căsătoreau în cea mai mare parte cu persoane mai tinere. Fenomenul este mai vizibil în rândul bărbaților, dar el este prezent și la femei. Un văduv, mai vârstnic, cu o stare materială bună (moștenită și de la vechiul partener, alături de care a acumulat o avere oarecare) se căsătorește cu un partener mult mai tânăr, de regulă aflat la prima căsătorie, dar care provenea dintr-o familie mai săracă. Acesta este tabloul zugrăvit de numeroasele documente arhivistice. Nu toți văduvii aveau însă „șansa” unei situații materiale bune. Aceștia din urmă rămâneau să accepte variantele de mariaje care mai existau.

În cazul bărbaților văduvi nu a putut fi constatată niciun fel de constrângere în raport cu vârsta. Exemplele sunt numeroase în acest sens³². La 24 iunie 1855, Laurentius Egerbenyi (47 de ani) din Băița, având o „stare materială foarte bună” se căsătorește cu o tânără de doar 21 de ani din aceeași localitate (Catherina Mayer)³³. În aceeași parohie, la 4 august 1861, Carolus Varady (52 de ani) ce ocupa o funcție importantă în „exploatarea montană”, se căsătorește cu mult mai tânăra Maria Bontek (22 de ani)³⁴. Pe 4 iulie 1863, Josephus Novak (40 de ani), născut în Moravia dar stabilit în Băița, unde obține un important statut profesional, se căsătorește cu

³² Adelina Stoenescu, analizând comportamentul marital al comunității catolice din Beiuș, observă același comportament. „Mici meșteșugari, servitori, comercianți ... aveau un venit care le permitea să-și refacă viața alături de o nouă soție, preferate fiind de obicei tinerele necăsătorite”. Adelina Stoenescu, „Familia mixtă în comunitatea catolică din Beiuș (1801-1880)”, în Corneliu Pădurean (coord.), *Confesiune și căsătorie în spațiul românesc. Secolele XVII-XXI. Studii de demografie istorică*, Editura Universității „Aurel Vlaicu”, Arad, 2006, p. 120

³³ A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dos. 84, f. 35-36

³⁴ *Ibidem* f. 40-41

Iulianna Peter (19 ani)³⁵. Joannes Siposy (48 de ani), un „magister” din Tileagd se căsătorește cu o tânără de doar 17 ani (Regina Ocsalos)³⁶. În general, bărbații văduvi, cu o stare materială bună, preferau să se căsătorească cu femei necăsătorite mult mai tinere³⁷. O altă mare diferență de vârstă se înregistrează, în aceeași parohie, la căsătoria dintre Lamel Notaveez (45 de ani) și Schnotzer Zofia (19 ani)³⁸. În parohia reformată din Finiș a fost încheiată la 5 mai 1860 căsătoria între Lukacs Gaspar de 46 de ani și Ersebet, o tânără de doar 18 ani³⁹. Între asemenea căsătorii găsim și multe încheiate de către „țărani înstăriți” din Șuncuiș de Beiuș, Ginta și Târcaia cu fete tinere din Finiș. Amintim căsătoria încheiată la data de 8 martie 1864 între Csaki Sandor (44 de ani) din Șuncuiș de Beiuș și Tomas Rozalon (23 de ani)⁴⁰. Apoi, la data de 22 februarie 1876 Kovacs Mihaly (40 de ani) din Ginta se căsătorește cu o tânără de doar 19 ani din Finiș (Stalasz Teresia)⁴¹. Cea mai mare diferență de vârstă constatată în parohia reformată din Ioaniș a fost de 33 de ani (căsătoria a fost încheiată la 13 ianuarie 1874 între Kuncseg Istvan de 49 de ani și Honka Ana, o tânără de doar 16 ani⁴²). La 31 mai 1871, Sztana Konstantin (Stana Constantin), un ortodox din Boiu, rămas necăsătorit până la 40 de ani, de profesie „paznic de pădure”, s-a căsătorit cu Nagy Erzsebeth (32 de ani) rămasă văduvă după moartea primului soț⁴³. În acest ultim caz constrângeri și determinisme s-au putut manifesta dinspre ambii parteneri. Bărbatul necăsătorit până la 40 de ani încheie un mariaj cu o femeie a căreia i-a murit bărbatul. Comunitatea și biserica manifestă o oarecare înțelegere în cazul recăsătoriei precedate de moartea unui partener⁴⁴. O asemenea căsătorie a fost și cea încheiată la data de 9 octombrie 1883 între Balogh Imre (41 de ani), născut în Tășnad dar stabilit în Cheț, și Müller Rozalia (19 ani) sosită dintr-o localitate necunoscută în Abrămuț pentru a găsi de lucru (stabilindu-și domiciliul în această localitate la numărul 18)⁴⁵. O diferență de vârstă mare s-a consemnat și în parohia reformată din Sălacea, unde la data de 3 septembrie 1872 Szaito Andras (49 de ani) s-a căsătorit cu Toth Erzebet (23 de ani)⁴⁶. Preotul consemnează în dreptul bărbatului că avea o „situație materială bună”⁴⁷. Tot în Sălacea, un alt țăran înstărit, Fazekas Peter (42 de ani) s-a căsătorit pe 31 august

³⁵ *Ibidem*, f. 41-42

³⁶ *Ibidem*, dos. 1285, f. 20-30

³⁷ Sorina Paula Bolovan, *Familia în satul românesc din Transilvania. A doua jumătate a secolului al XIX-lea și începutul secolului XX*, Centrul de Studii Transilvane, Fundația Culturală Română, Cluj-Napoca, 1999, p. 114

³⁸ A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dos. 1285, f. 20-30

³⁹ *Ibidem*, dos. 424, f. 60

⁴⁰ *Ibidem*, f. 65

⁴¹ *Ibidem*, dos. 425, f. 97

⁴² *Ibidem*, dos. 561, f. 29-30

⁴³ *Ibidem*, dos. 142, f. 105-106

⁴⁴ Sorina Paula Bolovan, *op. cit.*, p. 113. Cazurile de recăsătoriri ce implicau persoane divorțate au fost excepții rar consemnate.

⁴⁵ A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dos. 13, f. 2-3

⁴⁶ *Ibidem*, dos. 1050, f. 57-58

⁴⁷ *Ibidem*

1865 cu Kovaks Sara (22 de ani)⁴⁸. O altă căsătorie la care diferența de vârstă dintre bărbat și femeie era foarte mare s-a încheiat 31 mai 1869 între Zefer Balazs (41 de ani), un „țaran înstărit” din Otomani, și Varga Sara (20 de ani) din Sălacea⁴⁹. La data de 26 martie 1886, în parohia reformată din Curtuiușeni Cseke Sandor (52 de ani) s-a căsătorit cu Papp Terezia (22 de ani)⁵⁰. Preotul consemnează în dreptul bărbatului faptul că era „gazdă”⁵¹. Acestea, și numeroasele alte exemple prezentate în capitolele referitoare la analiza strategiilor maritale, ilustrează puternicele determinisme socio-profesionale ce acționează în raport cu starea civilă.

„Accidentele” sunt completate de numeroasele cazuri de femei rămase văduve, dar care datorită stării materiale bune reușesc să se căsătorească cu bărbați necăsătoriți mult mai tineri. Moștenirea soțului decedat⁵² o „ajută” și pe Catherina Fodor (30 de ani) din Băița să se căsătorească cu un bărbat mult mai tânăr, Antonius Schunh (23 de ani), asta cu toate că femeia rămăsese cu 3 copii din prima căsătorie⁵³. O asemenea căsătorie a fost realizată și între Micloș Ianoș (27 de ani) din Finiș și Olah Iulianna (38 de ani), văduvă din Ioaniș. Determinismul social și material a fost cel care l-a „convins” pe tânărul din Finiș să aleagă această căsătorie (asta în condițiile în care după căsătorie el se mută în casa femeii)⁵⁴. În Finiș la 6 noiembrie 1876 s-a încheiat căsătoria dintre Mani Vura Mihaly (22 de ani), un țăran sărac, și Barto Rozalin (40 de ani), ce moștenise o importantă avere de la fostul soț⁵⁵.

Iată deci, nu numai că se confirmă ipoteza noastră, ci am putea spune că statutul de văduv era mai bun atunci când era completat de o situație materială „convingătoare”⁵⁶. Această realitate își avea originea fără îndoială în starea materială dobândită, ce conferea o stabilitate socială, contribuind astfel la crearea unui mecanism de determinisme socio-profesionale ce s-a dovedit superior constrângerilor comunitare tradiționale (ce manifestau reticențe în fața unei căsătorii cu un văduv).

Atunci când unul dintre parteneri era divorțat, determinismul socio-profesional a acționat oarecum în aceeași direcție. În anul 1884, George Marchișiu (45 de ani) din Craiva o ia de soție pe tânăra Elisabeta Magu (29 de ani) din Oradea. Doi ani mai târziu, în 1886, același George

⁴⁸ *Ibidem*, f. 38-39

⁴⁹ *Ibidem*, f. 48-49

⁵⁰ *Ibidem*, dos. 364, f. 52-53

⁵¹ *Ibidem*

⁵² O stare materială bună moștenită, fie de la părinți, fie de la soțul decedat, era în măsură să conducă către un mecanism de determinisme ce facilita încheierea unei noi căsătorii de către o femeie rămasă văduvă. Iuliana Șranko, „Aspecte privind căsătoriile mixte din Lipova (județul Arad) în secolul al XIX-lea”, în Corneliu Pădurean (coord.), *op. cit.*, p. 156

⁵³ A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dos. 84, f. 36-37

⁵⁴ *Ibidem*, dos. 561, f. 26-32

⁵⁵ *Ibidem*, dos. 425, f. 99

⁵⁶ Exemplele consemnate, dar și numeroasele alte situații similare, ne determină să confirmăm ipoteza lansată de Sorina Paula Bolovan referitoare la faptul că femeile văduve își găsesc mult mai greu parteneri în lipsa unor determinisme sau constrângeri. ... „excepțiile identificate ne fac să credem că aceste mariaje au avut mai mult o motivație materială”. Sorina Paula Bolovan, *op. cit.*, p. 114

Marchișiu (acum de 47 de ani), după ce divorțase de Elisabeta, se căsătorește cu o femeie reformată și mai tânără pe nume Suzana Gyorfı (27 de ani)⁵⁷. Pe data de 11 noiembrie 1879 s-a căsătorit Balozsi Ianos, un GC de 22 de ani din Sălacea, cu Pal Maria (27 de ani), o reformată divorțată din Valea lui Mihai⁵⁸. Puținele căsătorii ce implicau divorțați în parohiile romano-catolice cuprind și cazul unei căsătorii, încheiate la 31 ianuarie 1870, în care a fost implicată o femeie divorțată (Bants Katalin de 31 de ani) originară din Sălacea. Aceasta s-a căsătorit cu Kunyus Ignat (25 de ani) din Tășnad⁵⁹.

Vârsta partenerilor a condiționat, așa cum era de așteptat de altfel, majoritatea căsătoriilor. Vârsta medie la căsătorie a fost adesea mult diferită în cazul căsătoriilor „accidentale”, puternic influențate de alți factori determinanți, între care evident și cel socio-profesional. Vârsta mai înaintată, cel mai adesea asociată și cu văduvia, a fost în măsură să impună unele bariere în calea căsătoriei/recăsătoriei. Starea materială bună, asociată cu un statut socio-profesional superior majorității celor ce alcătuiau comunitatea, se constituiau în determinisme capabile să surmonteze unele „handicapuri” fizice ori sociale.

3. Concluzii

Impactul modernizării societății din spațiul Crișanei din perioada de la cumpăna secolelor XIX-XX s-a făcut simțit și la nivelul procesului marital. Acolo unde au existat opțiuni maritale cu parteneri ce aveau un status socio-profesional superior s-au putut constata anumite transformări. Aceste transformări, generat de inclinația mai mare spre parteneri cu o stare socială și profesională mai bună, s-au putut demonstra pe parcursul cercetării noastre în contextul stabilirii unor corelații cu vârsta, etnia, confesiunea sau starea civilă a partenerilor. Vechile constrângeri au fost adesea înlăturate în fața unui puternic determinism de natură socio-profesională. Tinerii cu profesii denumite de către noi „urbane”, chiar dacă locuiau în mediul rural, sau pre-urban, s-a demonstrat că aveau mai multe opțiuni maritale, asta chiar dincolo de constrângerile amintite.

În mediul urban, în special în orașele mari (cum este cazul orașului Oradea), transformările socio-profesionale sunt foarte puternice. Structura socială și profesională a populației se schimbă. Acest fenomen poate fi remarcat și în alte orașe ale Transilvaniei. O asemenea realitate „lasă să se întrevadă tranziția Transilvaniei, timidă deocamdată, de la un model dominant agrar la unul modern, burghez, semn al dezvoltării industriale și al procesului economic în general”⁶⁰. Impactul procesului de urbanizare, al transformărilor socio-profesionale din mediul urban asupra procesului

⁵⁷ A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dos. 678, f. 34-40

⁵⁸ *Ibidem*, dos. 1050, f. 78-79

⁵⁹ *Ibidem*, dos. 1042, f. 80-81

⁶⁰ Ioan Bolovan, Adrian Onofreiu, Viorel Rus, *Familiiile din Năsăud în anul 1869. Contribuții de demografie istorică*, Argonaut, Cluj-Napoca, 2010, p. 37-38

marital, respectiv a modului în care au fost influențate opțiunile maritale ale tinerilor este unul remarcabil. În mediul urban, sub efectul modernizării putem constata o mai mare alteritate etno-confesională în procesul marital. Apoi, constrângerile de vârstă sau cele legate de starea civilă a partenerului sunt mai puțin evidente decât în mediul rural tradițional. Constrângerile tradiționale încep așadar să pălească în fața impactului modernității⁶¹. O asemenea situație a fost determinată de integrarea comunității din Oradea în fenomenul alterității specific avansului procesului de modernizare, tradus prin liberalizare socială și profesională, și care erodează încet dar sigur mentalități, comportamente și atitudini tradiționale. O asemenea evoluție este probată și de ponderea mare a căsătoriilor mixte din mediul urban⁶². Oradea, de asemenea, – ca entitate urbană în dezvoltare – cunoaște astfel fenomenul relaxării constrângerilor tradiționale în fața impactului modernității. Totodată, la Oradea se produc mutații socio-profesionale importante ce țin de epoca pre-industrială și de debutul epocii industriale, care favorizează mobilități umane nu numai în cadrul citadin, ci și dinspre rural spre citadin. Ori aceste mobilități erau însoțite de dezrădăcinări, de alterități ale tradiției sau de conflict cu constrângerile patriarhalului rural. Firesc că în acest carusel vor fi fost antrenați și tineri. Și la Oradea se produc crize de continuitate a tradiției artisanale în sânul unor familii de meșteri care aveau numai fete, sau care nu găseau un continuator al meseriei din cadrul familiei⁶³. Apoi, la Oradea și poate la Salonta se vor fi găsit ca și ucenici în atelierele unor renumiți meșteri maghiari, evrei, germani, tineri români, fie localnici, fie care veneau din satele apropiate.

În studiul procesului marital din parohiile orădene trebuie să introducem în discuție mai mulți factori, între care amintim: 1. mediul urban orădean a influențat decisiv fenomenul nupțialității, dar și comportamentul marital al tinerilor; 2. diversitatea etno-confesională a populației din oraș era una foarte mare; 3. piața maritală era una foarte mare, excluzându-se în aceste condiții constrângerile legate de atingerea pragului de consangvinitate; 4. emanciparea personală și statutul socio-profesional acționau hotărâtor în alegerea partenerului; 5. existența mai multor parohii într-o arie relativ apropiată geografic făcea ca personalitatea preotului și imaginea parohiei să influențeze aflulul de tineri ce doreau a se căsători în parohia respectivă; etc.

Mediul urban a influențat radical fenomenul diluării percepțelor etnice și confesionale. Barierele dintre comunitățile confesionale din oraș erau, cu trecerea timpului, tot mai greu de perceput. Mai mult, ele sunt tot mai vizibil suprapuse de alte determinisme, în special de cele legate de statutul socio-profesional. Ponderea ridicată a căsătoriilor mixte încheiate în parohia

⁶¹ Mircea Brie, *Căsătoria în nord-vestul Transilvaniei (a doua jumătate a secolului XIX – începutul secolului XX). Condiționări exterioare și strategii maritale*, Editura Universității din Oradea, 2009, p. 168

⁶² Idem, *Familie și societate în nord-vestul Transilvaniei (a doua jumătate a secolului XIX – începutul secolului XX)*, Editura Universității din Oradea, 2008, p. 131

⁶³ Ioan Horga, Mircea Brie, *op. cit.*, p. 178

catolică latină (dar și în cea grecească, după cum am putut vedea), care urcă până spre jumătate din numărul total al căsătoriilor, accentuează alteritatea confesională amintită. Deschiderea spre modernitate a însemnat nu doar adoptarea noilor valori, ci și ruperea de tradiționalism. O căsătorie între două persoane de confesiune diferită se încadrează din perspectiva noii societăți în normalitate, dovedind în acest fel o vădită deschidere spre comunicarea și conviețuirea multiconfesională și multiculturală. Parohiile din Oradea sunt în măsură a ne oferi imaginea unei mari alterități confesionale prin căsătorie. Acest fenomen este credem noi generat de influența modernității, mult mai vizibilă la oraș, unde pe fondul diluării percepțelor tradiționale se constată o evoluție mult mai pragmatică în raporturile maritale.

Orașul, prin mediul cultural, socio-profesional și mental, a fost mediul ce a condus la crearea unei tipologii familiale noi. Familia urbană începe a fi una modernă. Numărul copiilor care se nasc în oraș sunt tot mai puțini (dovada o constituie și faptul că natalitatea în Oradea era mai scăzută cu până la 10% decât valoarea înregistrată în ansamblul comitatului Bihor). Transformările pozitive, ce aveau ca și efect diminuarea ratei mortalității, nu au ținut însă pasul cu această reducere a natalității: la oraș natalitatea scade mult mai vizibil și mai timpuriu decât mortalitatea. Din acest punct de vedere, familia orădeană era una în care se nașteau tot mai puțini copii.

Schimbări profunde pot fi constatate pe măsura integrării acestui spațiu într-un circuit economic ce va conduce la impunerea unor mutații în mai multe sectoare economice. Dezvoltarea economică și răspândirea activităților neagricole, asociate unei dezvoltări urbane, a cărei influență era tot mai mare, au antrenat modificări ale relațiilor de familie. Apoi, mutații apar și în relațiile dintre familie, grupul domestic și resursele gospodăriei⁶⁴. Aceste transformări nu sunt însă vizibile în toate localitățile din regiunea analizată: unele localități rămân ancorate în tradițional, aici noul pătrunde mult mai greu, iar schimbări majore la nivelul mentalului colectiv nu pot fi percepute pe durata perioadei analizate.

Bibliografie

Ioan Horga, Mircea Brie, „Câteva repere ale unor tendințe de istorie socială în nord-vestul României în a doua jumătate a secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea: căsătoriile mixte”, în vol. *Noi perspective asupra istoriei sociale în România și Franța*, studii reunite de Alexandru-Florin Platon, Cristina Oghină-Pavie și Jacques-Guy Petit, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 2003

A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*

Adelina Stoenescu, „Cununiile mixte în comunitățile catolice (latine și orientale) din Oradea între 1851-1918”, în Corneliu Pădurean, Ioan Bolovan (coord.), *Căsătoriile mixte în Transilvania. Secolul al XIX-lea și începutul secolului XX*, Editura Universității „Aurel Vlaicu”, Arad, 2005

⁶⁴ Jack Goody, *La famille en Europe* (ediție în limba franceză tradusă de Jean-Perre Bardon și prefăcută de Jacques Le Goff), Polirom, Paris, 2001, p. 103

Adelina Stoenescu, „Familia mixtă în comunitatea catolică din Beiuș (1801-1880)”, în Corneliu Pădurean (coord.), *Confesiune și căsătorie în spațiul românesc. Secolele XVII-XXI. Studii de demografie istorică*, Editura Universității „Aurel Vlaicu”, Arad, 2006

Sorina Paula Bolovan, *Familia în satul românesc din Transilvania. A doua jumătate a secolului al XIX-lea și începutul secolului XX*, Centrul de Studii Transilvane, Fundația Culturală Română, Cluj-Napoca, 1999

Ioan Bolovan, Adrian Onofreiu, Viorel Rus, *Familiile din Năsăud în anul 1869. Contribuții de demografie istorică*, Argonaut, Cluj-Napoca, 2010

Mircea Brie, *Căsătoria în nord-vestul Transilvaniei (a doua jumătate a secolului XIX – începutul secolului XX). Condiționări exterioare și strategii maritale*, Editura Universității din Oradea, 2009

Mircea Brie, *Familie și societate în nord-vestul Transilvaniei (a doua jumătate a secolului XIX – începutul secolului XX)*, Editura Universității din Oradea, 2008

Jack Goody, *La famille en Europe* (ediție în limba franceză tradusă de Jean-Pierre Bardon și prefăcută de Jacques Le Goff), Polirom, Paris, 2001